

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך מב, תשנ"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

הסינר, המזרן והנמל

שלוש המלים – הסינר, המזרן והנמל – צד משותף יש בהן: מקורן בלשוננו הישנה והגייטן בפי רבים שונה מהגייטן בלשון המקורות. אילו הייתה החלוקה ברורה – כך הגייטן בלשון העתיקה וכך הגייטן בימינו – לא הייתה בעייתן של מלים אלו בעיה של ממש. כבר היו דברים מעולם: השלולית שבמקורות, למשל, השתנתה בפינו לשלולית; אבל השלולית היא הצורה המובאת אף בכל המילונים, ונמצא שהמילון והלשון החיה מסכימים זה עם זה. הלא מצד הדקדוק אין יתרון לניקוד האחד על הניקוד האחר. הסכמה מעין זו אינה חלה על שלוש המלים הנידונות. במילונים עצמם אין אחדות מוחלטת. במילון מאלף עד תו (של מאיר מדן), הנאמן בדרך כלל להגייה המקורית, הניקוד הוא מזרן. הצורה החדשה סִנֹר באה שם לצד הצורה העתיקה סִנָּר. מקורו של הסינר, ככל הנראה, בשפה היוונית (*ζωνάριον*), והצורה בלי וי"ו קרובה יותר למקור המלה היוונית מאחותה הצעירה בוי"ו. אף במילונו של אבן-שושן המלה מזרן נשארה בעלת הגייה אחת, ואף הוא מביא, בצד הסִנָּר, סִנֹר. במילונו של כנעני מלים אלו כפולות משקל, והן מובאות בערכים נבדלים. מעניין לציין מה עשה כנעני בערך סינר. הוא מייחד לו מקום נפרד, ורק בו הוא תולה את המשמעות המצויה במקורות העתיקים, היינו לבוש אישה העשוי שני חלקים – קדמי ואחורי. דרך אגב: המלה סינר מנוקדת בקצת מילונים בדגש בנו"ן, אף על פי שביוונית, מקורה של המלה, אין הנו"ן כפולה. נראה להם למנקדים, שהמשקל הדגוש עברי יותר מן המשקל הרפה. ממש כך קרה גם למלה סימן, שגם היא דגושה בכמה מילונים אף על פי שאין בה הכפלה בלשון המוצא, היינו ביוונית. במילוני האקדמיה גם הסינָר וגם הסימן שתייהן בחיריק מלא ובלי דגש.

במקורותינו באות המלים סינר ומזרן למעלה מעשר פעמים כל אחת, ותמיד בלי וי"ו. ראשוני המילונאים, בן-יהודה וגור, מביאים את שתי המלים בלי וי"ו, ואין צריך לומר שכך הן באות במילונים לתלמוד. מקובלת הדעה, שמלים בעלות משקל כפול אינן רצויות בלשון חיה, והוועדה לדקדוק באקדמיה הכריעה לצד ההגייה המסורתית: סינָר ומזרן.

ואילו בלשון הדיבור המאבק נמשך. בתכנית פרסומת בטלוויזיה נמצאו שתי הצורות מזרן ומזרון בכפיפה אחת: הצורה האחת בכתב והצורה האחרת בעל־פה, מעין קרי וכתוב. תמיהה זו מתיישבת, אם נדע, שבעלי השקופית ובעל הקורא אינם שייכים לסמכות אחת. את השקופית הכתובה מספקת החברה ואילו הקריינות כפופה ליועץ הלשון...

עניין המלה נמל שונה במקצת, שהרי לכאורה אין לעמוד על מבטאה של המלה על פי כתיבה, ורבים מן המקורות העתיקים אינם מנוקדים. ואולם בצד הכתיב נמל מצוי גם הכתיב נמיל ביו"ד אחרי המ"ם, ויש בכך עדות ברורה לתנועת הצירי.

במשך שנים היללנו את הנמל שנבנה בתל־אביב ושרנו לכבודו שירים, ובכולם היתה החריזה מתאימה לנמל, למשל: "תכלת מלמטה ותכלת מעל / אנו בונים פה נמל". חריזה זו סותרת במפורש את חריזת הראשונים, כגון "יצוריו חייבים להודות חסד גומל / גלי ים יורדים ונכנסים לנמל" (פיוט של שלמה הבבלי לשבת בראשית המתחיל "אחשבה לדעת"). שנים רבות התעלמה האקדמיה מן העניין ולא התנגדה לצורה שנשתגרה, אבל מלומדי לשון רבים לא רצו לנטוש את הנמל ולחמו לטובת הצורה המקורית. לא רק על הפיוט הקדום סמכו את דעתם, אלא גם על המלה היוונית שהיא מקור המלה העברית, שאף בה אין תנועה של a אלא של e.

כללו של דבר: נראים הדברים, שבזמן שיש דרכים שונות לבטא מלה מסוימת במשקל אחד או במשקל אחר, לא תמיד מנהג רוב הציבור הוא הקובע. המקורות, הספרות והמילונים משקלם רב לא פחות.

ש"ב

פתרונות ל"חידון בקיאות בחידושי מלים" מן החוברת הקודמת (עמ' 40):
 אבזר, בולמוס, גלילה, זרגש, הסגלה, ורד, זרבובית, חמרר, טופח, יורה, כיסון, לבקן, מגלול, נונית, סיקור, עגה, פרפרת, ציתות, קלטות, רפפה, שקלול, תמלוגים.

שרה שריג מרמת־גן וגבי ביטון מירושלים פתרו נכונה את החידון.